

VINDUET

ved

ODD KVAAL PEDERSEN

Roma ble i året 408 e.Kr. reddet ved hjelp av tre tusen pund pepper innført fra India. Det var en del av løsepengene som det romerske Senat betalte til goterkongen Alarik, forteller Arthur *Koestler* i forordet til «Lotusen og Roboten».

Siden den tid, fortsetter han, har Europa stadig lengselsfullt og søkende vendt seg mot de åndelige og håndgripelige krydderiers land hver gang det har vært i vanskeligheter eller har søkt etter hjelp i timelig og åndelig nød. Siste eksempel er Huxley som ser yoga som motvekt mot sin «tapre nye verden».

Men *Koestler* kom desillusjonert tilbake fra sin pilgrimsreise til India og Japan. I en epilog konstaterte han at «råtnende liljer lukter verre enn ugress; både India og Japan virker som de er åndelig sykere, fjernere fra en tro å leve på enn Vesten...»

Hele tonen i epilogen var preget av en europeisk selvbevissthet som mange mente grenset til arroganse. Når det gjalt kristendommen — som han uten videre kaller «vestens religion» — hevdet han at den viste sin overlegenhet ved å «kombinere de faste grunnleggende læresetninger med samfunnsmessig smidighet; det er dette som har gitt vestens monoteisme dens kontinuitet og etiske bærekraft». Og han fant at «den kristne misjons korstogsarroganse ikke på noen måte er større eller verre enn den arrogante likegyldighet som østens yogier viser overfor menneskelige lidelser». Med en skråsikkerhet som siden har vakt både bifall, irritasjon og motsigelsestrang, konkluderte *Koestler*: «Fra menneskeheten klatret ned av trærne, har den aldri stått i en slik dødelig fare som i dag, men man tvinges motvillig til den konklusjon at hverken yoga, Zen eller noen annen asiatisk form for mystisisme har noe virkelig holdbart åndelig botemiddel å tilby».

Mange europeiske intellektuelle reiser likevel på pilegrimsferd fordi de tror seg å ha sett en ny stjerne i østen. I India blir noen riktignok brydd når det spørres om religiøs tilhørighet. Spørsmål om tro regnes jo som en taktløshet i vår avkristnede provinsialisme. Men endel kommer tilbake mer beruset enn egentlig beriket. Før skrev de Gud med liten «g», nå skriver de religion med stor «R». De forkynner yoga som motvekt mot vest-europeerens følelse av tilværelsens tomhet, Gandhi som alternativ til NATO eller Zen som svaret på all vår søken.

Andre — og som regel mindre intellektuelle — har et annet ærend. De søker

ingen guru. De er ensidig opptatt av å skrive hjem om dampende hete, skittenferdighet, vanstell og stengte muligheter for all velment hjelpetrang. Overalt er de liksom blitt stengt av hellige kyr, — og ingen ville lytte til deres belæringar om behovet for fødselskontroll.

Dikter og Bonde i Østen

Litt utenfor de nevnte kategorier finner man skildringene til to nordiske skribenter: den danske dikter og folketingsmann Hans Jørgen *Lembourn* og den norske journalisten, redaktør i *Verdens Gang*, Arne *Bonde*.

Sistenevnte avslutter en større artikkelserie med å konstatere at «det er de landene som styres av sterke menn som går fremover. Det mest blomstrende land i Sørøst-Asia, Thailand, kom først ordentlig i bevegelse etter at statsminister Sarit overtok statsroret og styrte med diktatorisk myndighet... Eller ta Mao's mektige China. Mao har klart det som for ikke så mange år siden ble ansett som håpløst: å skaffe mat til folket... Gå nærmere det gamle Europa, til Iran. Det er Sjahan personlig som regjerer med diktatorisk myndighet... Se så på det sovende India hvor man gjør alt for å opprettholde demokratiet. Ikke noe sted har man så lav jordbruksproduksjon, ikke noe annet sted lever så mange mennesker på sultegrensen, ytterst få steder har man så stort klasseskille, få steder har man større korrupsjon... Man bare diskuterer, ingen har stor nok myndighet til å skjære gjennom problemene».

Bonde siterer Pakistans omstridte president Ayub Khan. Et av ankepunktene mot ham er at bare 80 000 av en befolkning på over 100 millioner er stemmeberettiget.

— Det er nonsens å tale om demokrati i vårt land, svarer presidenten. Ordentlig demokrati kan bare opprettholdes av folk som har et kaldt og flegmatisk temperament, og slike folk trives bare i land hvor det er kjølig klima, som f.eks. i England og de skandinaviske land.

«Nei», skriver Bonde, «for svært mange som har satt seg inn i forholdene i Østen virker demokrati som en utopi, noe som ikke kan gjennomføres av den enkle grunn at forholdene er så annerledes enn det vi er vant til».

Hans Jørgen *Lembourn* synes også å mene at vi står omtrent maktesløse overfor sulten, fattigdommen og de nye millioner som fødes til mer sult og mer fattigdom i Østen. Europeernes rasjonalisme kan ikke trenge inn gjennom århundrers tabuer, man har intet svar hverken på mystikken eller kommunismens gyldne løfter. Det eneste måtte være, mener han, om vi maktet «å gjøre fattigdommen på jorden til en idé, ikke til et skatteonde». *Lembourn* omtaler USA's mislykte utviklingshjelp med eksempler fra «Den stygge amerikaneren» og mener at et lite land som Danmark kunne komme til å få gjort noe langt mer og mye fornuftigere enn amerikanerne om landet satset på å sende ut tusen ten- og tjueåringer som kunne «gi eksempel på oppriktigheten i den demokratiske livsholdning». Det er nesten som å fornemme Kipling's «Take up the white man's burden» send ut de beste dere fosterer. Bind deres sønner i landflyktighet, i tjeneste for dem

dere har erobret, når dikteren Lymbourn i vyer trekker opp linjene for den nordiske filantropi på tropisk grunn.

Vestens seier i øst

Til disse forsøk på å se det hele henholdsvis realistisk og idealistisk, kunne man kanskje føye til et tredje synspunkt, utformet ved hjelp av en eldre østenmisjonærs erfaring.

Jo lenger man har vært i østen, mente han, dessto vanskeligere blir det å svare på spørsmål om østens fremtidige skjebne. Vi har sett, fortsatte han, et keiserrike med eldgamle tradisjoner blir omformet radikalt under ledelse av en lærerutdannet bondesønn, vi har sett en teknisk velstandskultur blomstre opp blant et folk som trodde på myten om gudekeiseren, vi har sett et kontinent bli samlet, styrket og selvstendiggjort inspirert av en sakfører i asketens kledebon, en fører som ved å faste med selvmordet som mål, trosset et helt imperiums mitraljøser og millionarmeer. Derfor er det så vanskelig å svare når noen spør meg om jeg tror på diktatur eller demokrati i fremtidens østen — i alle fall hvis de mener på litt lengre sikt. Jeg tror bare at vestens mennesker — som i denne sammenheng er parvenyer — burde lære seg å stille spørsmålene annerledes og riktigere, slik at de ikke bare hører ekkoet av sine egne monotone argumenter. Og, la han til, husk at China er farlig, ikke fordi det er en østens gigant, men fordi vestens ideer har seiret i øst — i alle fall langt på vei.

Den siste reservasjonen er ikke uvesentlig. Mao forsto tidlig at det kinesiske samfunn ikke uten videre kunne overta ideer utformet i Tyskland og praktisert i Russland. Man skal ikke ha lest meget av Mao Tse-tung's skrifter for å se hvordan han gang på gang søker å finne beslektede eller parallelle trekk ved eldre kinesisk tenkning. Det er en påkjenning å pløye gjennom de fem bind av tung Mao-ideologi som nå foreligger på norsk, men Mao er altså tilgjengelig på vårt eget morsmål, om enn oversatt med det språk de «rett-troende» kommunister bruker.

Ellers er det grunn til å feste oppmerksomheten på en liten, men uhyre innholdsrik bok — «China innenfra» — skrevet av den svenske sinologen Sven Lindqvist på grunnlag av et to-årig opphold i «folkerepublikken».

Det er vanskelig å dele hans positive syn på det kinesiske kommunistpartis nåværende politikk «som den best mulige for China», og langt på vei kan man stusse over den vidtgående imøtekommenhet som forfatteren viser overfor den moderne kinesiske stat. Men lest med forstand og evne til ettertanke kan Lindqvists fremstilling åpne for uventede perspektiver. Nettopp fordi boken er blottet for de populære anti-kommunistiske vaneforestillinger og spesielt fordi forfatteren strekker sin godvilje så langt, trer det kinesiske totalitære systems trusel så klart fram i de reservasjoner han må ta.

Forfatterens viktigste innvending mot dagens China er det bilde av seg selv som kineserne holder opp for verden og det bilde av verden som holdes opp for det kinesiske folk. Hver eneste avis i China osrer giftig av bevisst verdensforfalskning. De kinesiske ledere har nemlig bare i unntakstilfelle vært utenfor

sitt lands grenser. De synes derfor å se hele verden som et større, ennå ikke befridd China. De undertrykker alle fakta om fagforeningenes og arbeiderbevegelsens betydning i vestens land, alle fakta om den evne som maktbalansen i en verden med flere tyngdepunkter har til å skape frihet. De tegner et hatfylt, apokalyptisk bilde av en verdensdel dømt til undergang. Bak dette bildet aner man lenge undertrykte behov for å hevde seg og en følelse av ydmykelse som de aldri helt har fått tvert av seg. «Det er mulig å forstå hvordan dette verdensbildet er blitt til, men det gjør det ikke mindre farlig og forkastelig».

Hvordan krisen føles

Noe av den samme holdning som gjorde seg gjeldende overfor Russland etter revolusjonen gjør seg i dag gjeldende overfor det nye China. Man trøster seg i vide kretser til et bilde som på oss virker redselsfullt, men som neppe fortøner seg like forferdelig for dem som står midt oppi den situasjon som skildres. Inspirert av ensidige og ofte skadefro etterretninger om misvekst og krise, får man av og til — på vår side — det inntrykk at Mao's misére er en fiasko uten sidestykke, en ulykke som nødvendigvis må få følger for det politiske system som i dag behersker landet. Det skader neppe Mao at vi så lettvindt ønsketenker hans fall, men det er skadelig for oss selv fordi det hindrer oss i å oppdage kjensgjerninger som i virkeligheten er langt mer skremmende. Lindqvist anfører: «På samme måte som krisen i U.S.A. i 30-årene, blottlegger den kinesiske krisen visse grunnleggende svakheter i det økonomiske systemet, men den er ikke betegnende for landets utviklingsmuligheter på lang sikt. Mange tegn tyder på at China har nådd bunnen av den økonomiske bølgedalen og er på vei oppover igjen. Sannsynligvis vil vi etterhvert høre meldinger om ny blomstring og videre fremskritt».

Øg selv om man på vesentlige punkter kan finne grunn til å reservere seg, må man vel også innrømme at det er en sannhet i det Lindqvist videre hevder om den nåværende krise i relasjon til de omveltninger og katastrofer som China tidligere har opplevd.

Han tar for seg en kineser som ble født ved århundreskiftet. De fleste mennesker kunne i hans barndom ikke tenke seg den minste forandring i sin tusenårige livsstil. Men da han var 11 år ble keiserdømmet styrtet, China splittet opp i provinser styrt av militærguvernører som lå i stadig krig med hverandre, og ikke før han var 28 ble landet nødtørftig forenet under Chiang Kai-shek. Alt tre år senere tok Japan Mandsjuria, og det begynte en politisk kamp som snart gikk over i åpen krig. Fra han var 37 til han var 45 år levde han under japansk okkupasjon. Deretter fulgte fire års borgerkrig, frem til den kommunistiske maktovertagelse i 1949.

«I en slik manns liv er en økonomisk krise ikke noe nytt», kommenterer Lindqvist. «Han kan se at det samfunnssystem som Partiet søker å innføre, på avgjørende punkter har fremkalt de nåværende vanskelighetene. Men han vet også at China under enhver omstendighet ville være fattig... De siste tolv årene har ført med seg svimlende politiske og sosiale forandringer. Men med hans

tidligere liv som bakgrunn fortøner de seg ikke desto mindre som en relativt fredelig tid av enhet og fremskritt. Under det kommunistiske regime har China arbeidet, studert og levd med en intensitet og en optimisme som aldri før i hans levetid. Den nåværende krise fortøner seg derfor ikke som bunnen på en nedadgående kurve, men som et avbrudd i en stigende linje.»

Disse anførsler gir ingen næring for ønsketekning. Tvert om understreker de hvor trygt Mao'ismen synes å stå og at den ved sitt eksempel, sitt diplomati og sine guerrillakorstog kan bli en stadig sterkere og mer handlekraftig misjonerende ideologi — ikke bare i Sørøst-Asia, men i alle fattige land som i den løsning som China har valgt, finner et etterlengtet, ikke-europeisk eksempel til etterfølgelse.

Utenlandske studenter i Peking

Det siste synspunktet deler forøvrig Lindqvist bare delvis. På grunn av sin betydning rent politisk, forteller han, inntar de afrikanske studenter i Peking en samtidig begunstiget og utsatt stilling. Våren 1961 dannet de sitt eget forbund som i kinesisk presse ble benevnt som et anti-imperialistisk kampforbund med helt kinesisk ideologi. Men det var i like høy grad et kampforbund for å ivareta de afrikanske studentenes interesser vis-a-vis kineserne. Blant annet krevde det mindre propagandabetonnet kursmateriell. Undervisningen passet bra for de naive og mindre begavede, men jo mer begavet afrikanerne var, desto mer vantrivdes de i China. Man må også huske på at mange av dem helst ville ha studert i et vestlig land, men som siste utvei hadde de måttet dra til China.

En rekke andre irrasjonelle momenter virket også til å gjøre dem kritiske mot China. «Hva kineserne oppfatter som naturlig og nødvendig selvtukt, står for afrikaneren... som knugende skolemestertvang.»

Likevel, fortsetter Lindqvist, «selv om disse studentene vender tilbake til Afrika uten illusjoner om China, må man likevel regne med at erfaringene fra China kan komme til å virke inn på deres handlinger. De vet hvordan det kinesiske samfunn funksjonerer på enkelte punkter, men de har ingen andre forbilder. Når de kommer i ansvarlige stillinger — og det har flere av dem jeg kjente, absolutt forutsetninger for — kan de bli nødt til å ta i bruk tillempede kinesiske metoder, ganske enkelt fordi disse er de eneste de har kjennskap til».

Det nye China og kirken

En slik «reader's digest»-aktig utplukking av beretninger, synspunkter og begivenheter kan selvfølgelig bare gi en antydning om omfanget av og intensiteten i det som nå skjer med verdens folkerikeste nasjoner. Hver for seg er grupperingene så innbyrdes forskjellige at det er vanskelig — for ikke å si umulig — for en enkelt iakttagere å gi et virkelig nyansert bilde av mennesker, systemer og situasjoner.

Bevisst er det i denne sammenhengen valgt iakttagere som, på ett unntak nær, omtaler utviklingen uten å berøre det spørsmål som for den kristne kirke er det

viktigste, nemlig hvordan omveltningene har virket til å stenge eller åpne for kirkens budskap.

Når det gjelder kirken i China får man med ujevne mellomrom et inntrykk av kinesiske kristengrupperes katakombetilværelse. Men hva med den kirke som eksisterer i beste forståelse med hva Mao kaller «folkets demokratiske diktatur?»

Situasjonen karakteriseres best ved ordrette sitater fra hva lederne selv sier. En artikkel i «Folkets Dagblad», Peking, av tidligere sekretær i Chinas K.F.U.M., nå en av lederne i den såkalte «Tre selv bevegelsen», *Wu Yao-tsung* er oversatt til svensk. Under overskriften «Den amerikanske imperialistiske misjonens nye strategi», slår *Wu Yao-tsung* fast at det nå er «150 år siden imperialismen begynte å utnytte misjonen som instrument for ekspansjon og aggresjon i fremmede land. Misjonærer har stadig på ny anvendt bibelsitater som forsvar for sin evangelisasjon, bl. a. «Gå ut og gjør alle folkeslag til mine disipler», som om deres misjonsiver hadde en religiøs bakgrunn. Men til og med den herskende imperialistiske klassen, dens historikere og kritikere må, likesom misjonærene selv, innrømme at misjonen var ett med imperialistisk politikk og aggresjon».

Wu Yao-tsung følger med denne artikkelen trofast opp den holdning til de kristne misjoner som Mao inntok i august 1949, først i artikkelen «Farvel, Leighton Stuart,» (Stuart var misjonær i annen generasjon, rektor ved Jentsjing-universitetet og til sist US-ambassadør til Kuomintang-regjeringen 1946–49) og et par uker senere i en polimikk mot daværende utenriksminister *Dean Acheson*, «Vennskap eller aggresjon?»

I sistnevnte artikkel kobler Mao misjonsvirksomheten behending sammen med politiske og økonomiske virksomheter. Han viser til Vanghia-traktaten (med Tsjing-dynastiet etter opiums-krigen) der U.S.A. «tvang China til å godta amerikansk misjonærvirksomhet, i tillegg til at det påtvang slike vilkår som at det skulle åpnes fem havner for handel». Men, legger han til, «gjennom en meget lang periode la U.S.A. mer vekt enn andre imperialistiske land på åndelig aggresjon — som strakte seg fra religiøs til «filantropisk» og kulturell foretaksomhet».

Den «patriotiske Tre-selv-bevegelsens» leder *Wu Yao-tsung* nøyer seg imidlertid ikke bare med å konstatere hvordan «det imperialistiske foretagende begynner med utsendelse av misjonærer og fortsetter med kjøpmenn og koloniale administratører». Hans egentlige hensikt er å avsløre «misjonens krise, dens nye strategi, konspirasjonen mot det nye China og konspirasjonen mot områder under hurtig sosial forvandling».

Wu vet å fortelle sine lesere at «misjonærer nå ikke er velkomne noen steder i Afrika. I mange asiatiske og latin-amerikanske land har misjonen vist sitt rette ansikt gjennom sine mange aksjoner rettet mot folket». I sin nye strategi, fortsetter *Wu*, spør misjonene hvordan de best skal ta lærdom av det som skjedde i China. Han mener de har lært å opptre enda snedigere i den amerikanske imperialismens tjeneste, tross «masken av oververdslig politikk» som ekumenikkens misjonstenkning har utstyrt dem med. Uansett «make up» kan heller ikke

den ekumeniske misjonen «skille seg fra den vesterlandske ekspansjonsdrift». Den er også et «instrument for aggresjon». Hans utfall mot «misjonærenes svikefulle taktikk i Afrika» slutter med et sitat av en nasjonal, kongolesisk leder som skal ha sagt: «Den kristne misjonen er folkets største fiende».

Wu Yao-tsung konkluderer: «Den kinesiske kirken og de kinesiske kristne har selv befridd seg fra imperialistisk kontroll og er derfor særlig oppmerksomme på kirker og kristne i andre land som fremdeles lever under misjonens skygge... Kinesiske kristne nyter full frihet i sin religionsutøvelse. Vi elsker vårt sosialistiske fedreland brennende. Vi er innstilt på å gå side om side med vårt folk, og gjøre vårt aller beste for å skape en lykkelig fremtid og kjempe for en varig fred på jorden».

Så langt Wu Yao-tsung og så mye om hvordan den kirke må te seg som vil leve i det nye China.

(Det er forresten fristende å føye til at maken til Wu's utfall mot Kirkenes Verdensråds innsats for områder som er under hurtig sosial forandring har man kunnet registrere i Chinas ideologiske motpol — Verwoerds Sør-Afrika. Der ble prosjektet omtalt som defaultistisk og kommunist-fremmende.)

Misjon og enhetsbestrebelse

Fra «midstens rike» til Peterskirken og Enugu, til dekretet om den katolske kirke og de kristnes enhet vedtatt av det annet Vatikankonsil og promulgert av Pave Paul VI og meldingen fra Enugu om at sentralkomiteén i Kirkenes Verdensråd på sitt første møte i Afrika hadde vedtatt opprettelsen av en arbeidsgruppe der representanter både fra Kirkenes Verdensråd og den romersk-katolske kirke skal delta.

Man må kunne oppfatte det slik at den sistnevnte begivenhet ble gjort mulig ved den førstnevnte, ettersom protokollen fra Enugu-møtet slår fast at dekretet «De Oecumenismo» har «skapt en ny situasjon». Det heter:

«Det faktum at den romersk-katolske kirke gir uttrykk for sin overbevisning om saken, er et nytt og viktig ledd for den ekumeniske bevegelsens videre utvikling. Den romersk-katolske kirke vedtar dermed en rekke prinsipper som i årtier har vært ledende innen den ekumeniske bevegelse. På flere punkter hevdes samme syn som Kirkenes Verdensråd selv og dets tilsluttede kirker har vært ledet av. Men på andre punkter er det en vesentlig forskjell».

Det er selvfølgelig riktig når man oppfordrer til en høyst realistisk betraktning av det som her er skjedd. Men man må være prinsipiell pessimist vis-a-vis ekumenikk om man ikke her finner noe å glede seg over.

Hverken Enugu-møtets uttalelse eller dekretet fra konsilet skjuler de vansker en slik «ekumenisk dialog» innebærer. Kirkenes Verdensråd trekker også klart opp grensene for dets mandat i forhold til medlemskirkene.

I høy grad er dette en sak som vedrører misjonene, noe den katolske biskop John W. Gran også understreker i sitt forord til den norske oversettelsen av dekretet:

«...Man har fra begge sider fattet, at smerten over ulykken ved de kristnes splittelse er gjensidig, oppriktig og begrunnet i et sannere forhold til Evangeliet og til de kristne grunnverdiene vi har felles.», skriver han, og han fortsetter:

«Det er særlig i misjonene at det dypt tragiske ved denne splittelse blir synlig — det er forsåvidt karakteristisk at det store forarbeide som er nedlagt i ikke-katolsk ekumenisme utgår nettopp fra misjonene. Man er ofte vitne til en meningsløs mangedobling av misjonsvirksomheten, fordi flere kirkesamfunn søker å evangelisere de samme områder. Friksjon og rivalisering, proselytisme og direkte uvennskap har til tider hørt til dagens orden, ofte med det resultat at de arme mennesker som misjonen søker å vinne tvert om blir forvirret og nedtrykt over så motstridende bestrebelser, alle i den ene, sanne religions navn.»

I det minste må man vel i det som nå er i ferd med å skje se en mulighet for en bedre mellom-kirkelig — i hvert fall — en bedre mellom-menneskelig tillit på misjonsmarken.